

Chmielnickiego. Kraków: Drukarnia Aleksandra Rippera w Krakowie, 1912. VIII, 375 s.

33. Michałowski J. Księga pamiętnicza. Kraków: C. K. Towarzystwo Naukowe Krakowskie, 1864. XLVIII, 856 s.

34. Niesiecki K. Herbary polski: reprint. Bielsko-Biała, 2005. XVI, 580, 390, 476, 518, 476, 588, 582, 652, 468, 508 s.

35. Z dziejów Ukrainy / hod redakcją Waclawa Lipińskiego. Kijow: Drukarnia Aleksandra Rippera w Krakowie, 1912. XXIV, 674 s.

Юрiй СТЕПАНЧУК

ТЕОФІЛ КОСТРУБА ПРО ВІННИЦЬКОГО ПОЛКОВНИКА БОГУНА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ»

Пам'ятну дату – 110 років від дня народження Теофіла Коструби – відзначали в Україні 6 травня 2017 року. Учений-енциклопедист, історик, літературознавець, Т. Коструба залишив велику наукову спадщину, хоч і прожив надто коротке життя (1907 – 1943). Варто зацентувати на біографії талановитого вченого, життя якого, попри фізичну недугу, стало прикладом величч людського духу, взірцем натхненної інтелектуальної праці.

Теофіл Петрович Коструба народився в селі Стара Ягільниця, нині Чортківського району Тернопільської області, в сім'ї народного вчителя. У 1922 році вступив до Чортківської гімназії, навчання у якій не завершив через важке захворювання – туберкульоз кісток. Наполегливі заняття самоосвітою дозволили йому в 1930 році скласти екстерном іспити на атестат зрілості до Академічної гімназії у Львові [1, с. 256].

Упродовж 1935 – 1939 рр. навчався на філософському і богословському факультетах Львівського університету. Оволодів одинадцятьма іноземними мовами, першим переклав сучасною українською мовою давні історичні джерела, зокрема «Опис Скитії» Геродота, «Галицько-Волинський літопис», «Повість минулих літ» та ін. У його творчому доробку також монографії та кілька сотень наукових статей з історії України [2].

Т. Кострубу добре знали й шанували в тодішніх науково-просвітницьких колах міжвоєнної Галичини. Такі корифеї української історичної науки, як Мирон Кордуба, Омелян Пріцак, Іван Крип'якевич, Омелян Терлецький, Ярослав Пастернак, Микола Андрусак, Олександр Барвінський, Олександр Домбровський та ін. указували на його надзвичайні здібності, відзначали аналітичний розум, аристократизм духу, називали великим патріотом і праведником [3, с. 239].

Історик Олександр Домбровський, згадуючи про особисте враження від першої зустрічі з Т. Кострубою, зауважував: «Це була постать високого зросту й астенічної будови, з помітно високим чолом, досить довгим волоссям і чорною бородою, в окулярах. Розмовляв лише українською мовою. Я відчув у ньому людину не лише високої культури і щирої доброти, а й шляхетності, і пізніше ми вели з ним довгі розмови-дискусії на історичні теми. Я із задоволенням слухав його, бо він мав майже енциклопедичні знання і в цьому плані нагадував мені нашого великого Івана Франка» [3, с. 238].

Публіцист і видавець Олександр Мох згадує, що в працях Т. Коструби розвинуто багато нових думок, які в майбутньому можуть змінити дотеперішні заскорузлі погляди, зокрема про новий поділ історії України чи історії української літератури, про первісне походження українського християнства від св. Методія і под. Загалом Т. Коструба був досить прогресивною людиною, якщо не зважати на героїчну працьовитість, а його наукові розвідки вирізняються ґрунтов-

ністю й новаторськими підходами до висвітлення історичних явищ. Синтетичний розум, властивий ученому, давав змогу критично аналізувати джерела, обирати потрібні тези з низки протилежних, створюючи переконливу синтезу [4].

Т. Коструба завжди відчував сильний зв'язок із церквою, був людиною, яка глибоко вірить у Бога. На початку 1941 року, в умовах більшовицької окупації Галичини, митрополит Андрей Шептицький таємно висвятив його на священника. Останні вісімнадцять місяців свого життя вчений був прикутий хворобою до ліжка, однак продовжував працювати – диктував текст до книги про історію України. Незадовго до смерті склав чернечі обітниці під іменем Теодосій. Помер великий учений 3 березня 1943 року у Львові в монастирі св. Онуфрія, похований на Личаківському цвинтарі [4].

Наукові надбання Т. Коструби розпорошені в численних світських і церковних західноукраїнських періодичних виданнях міжвоєнного періоду. Одним із них є військово-історичний ілюстрований щомісячник «Літопис Червоної Калини», що виходив у Львові з 1929 до 1939 року. Часопис є важливим історичним джерелом вивчення Української національної революції 1917 – 1921 рр. На його сторінках опубліковані переважно спогади учасників визвольної боротьби, їхні біографії, документи, фотографії і малюнки, карти воєнних походів. Також на шпальтах видання розміщено чимало літературних і наукових творів, поезій, бібліографій, оглядів книжкових видань тощо [5, с. 242].

У першому номері «Літопису Червоної Калини» за 1934 рік уміщено статтю Т. Коструби «Богун. Полковник Вінницький», у якій обґрунтовано проблему походження Івана Богуна, змальовано його історіографічний образ, проаналізовано обставини, що впливали на прийняття стратегічних військових рішень вінницького полковника, документально засвідчено стійкий характер полководця, далекоглядність, розум, військову хитрість, високу освіту, патріотизм.

Учений припускає, що Іван Богун, як і більшість тодішньої козацької старшини, був українським шляхтичем, сином Теодора (Федора) Богуна, який володів селом Бубнів на Київщині. Саме тому Івана Богуна іменують Іваном Федоренком, або лише Федоренком. Хоч, зазначає Т. Коструба, сучасник, поляк Микола Ємйоловський говорить про нього, як про «одного кушніра, на ім'я Богун, брацлавського полковника» [6, с. 5].

Історик критикує польського письменника Генріха Сенкевича за те, що він у трилогії «Вогнем і мечем» представив Івана Богуна напівдиким «козацьким ватажком», «неписьменним холопом». Дослідник зауважує, що не лише українська історична критика в особах Володимира Антоновича, Степана Томашівського і Вячеслава Липинського спростувала цей образ, але й польська – в особі Ольгерда Гурки – підтвердила невірність й упередженість змальованої Сенкевичем історичної постаті [6, с. 5].

Т. Коструба спостеріг, що головним полем діяльності Івана Богуна під час Національно-визвольної війни було Поділля. Військовий талант полководець виявив під час оборони Вінниці в березні 1651 року, а в червні цього ж року відіграв важливу роль у битві під Берестечком. Більш детально вчений проаналізував битву під Монастирищем у березні 1653 року, де чотиритисячний козацький загін Івана Богуна розбив двадцятитисячне польське військо Стефана Чарнецького. Вважаємо, не буде зайвим, якщо відтворимо свідчення польського хроніста Веспасіяна Коховського про події під Монастирищем у перекладі Т. Коструби, який писав, що в Богуна була, справді, лисяча вдача: як лис показує собакам то зуби, то хвіст, так цей – то силу, то хитрість. Виваблюючи на бій, підвів Чарнецького під укріплення Монастирищ, щоб тут використати проти нього вали, рови й усі звичайні свої штуки... Той так само жваво кинувся на приступ, як на польовий бій. Із криком і лоскотом пішли хоругви,

стараючись для більшого страху вдати якнайбільші сили. Вали вже були в їхніх (поляків) руках і, зарубавши сотника Дрозденка, почали вони розбивати палісади, сподіваючись здобути місто. Але несподіваний випадок розбив їхнє завзяття. Чарнецький, літаючи серед стріл зі своїми розпорядниками без шолома й наличників, дістав з рушниці майже смертельну рану в обидві щоки. Півживого товариші зняли його з коня й підтримували, поки він, підвівшись, не виплюнув кров і запитав присутніх, чи вже місто здобує? Довідавшись, що місто не піддається, а наші (себто поляки) збентежені його пригодою, він схвилювався і кров пішла ще сильніше. Тимчасом Богун із його звичною проворністю в запобіганні й витримуванні небезпек, вирвавшись із вибраною кіннотою, здійняв крик на татарський спосіб, аби навести страху, що наближається підмога. Отже, недостача потрібної для облоги артилерії й усякого іншого зняряддя, гостра зима, труднощі в харчуванні, ожеледиця, на котрій занадто замучені коні падали, щоб могли витримати свіжі сили неприятеля, випадок із Чарнецьким і різні міркування захитали настрої війська, так що воно кинуло не лише Монастирище, але й Україну загалом, якнайспішнішим маршем, так, ніби від рани одного всі стратили дух. Але це не розважно: бо якби ще хоч маленька проволока, затопила б їх Україна своїм військом [6, с. 6]. Т. Коструба погоджується з влучною тезою В'ячеслава Липинського про те що, «аби описати всі битви, у яких брав участь Іван Богун, потрібно описати хроніку всього повстання» [6, с. 6].

Не обійшов учений увагою й проблеми стосунків Івана Богуна з Москвою, які характеризує як украй нелояльні та ворожі. Т. Коструба подає свідчення тодішньої французької та німецької преси про те, що Богун відмовився складати присягу на вірність московському цареві, що він є опозиційним полковником промосковської політики гетьмана Богдана Хмельницького. Історик стверджує: Іван Богун не хотів зале-

жати ні від Польщі, ні від Москви, він ухоридв до кола старшин-самостійників [6, с. 7].

Наукова стаття Т. Коструби, присвячена постаті вінницького полковника Івана Богуна, – одна з багатьох його публікацій, розмічених на сторінках часопису «Літопис Червоної Калини» [7 – 13]. Учений присвятив наукові розвідки й іншим, усе ще маловідомим темам із вітчизняної історії, її видатним діячам. Проте його ім'я маловідоме українському загалу і, на жаль, посідає досить скромне місце у вітчизняній історіографії. Саме тому велика наукова спадщина Т. Коструби потребує подальшого студіювання зацікавленими дослідниками.

Джерела та література:

1. Качмар В. Теофіл Коструба: життєвий шлях і наукові пошуки історика та богослова // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2014. Випуск 50. С. 256 – 268.

2. Шендеровський В. З когорти енциклопедистів (до 100 років від народження Теофіля Коструби) // Технічні вісті. 2008. № 1. С. 151 – 152.

3. Домбровський О. Теофіл Коструба – призабутий історик // Український історик. 2004. № 3/4. С. 231 – 239.

4. Мох О. Теофіл Коструба – учений-праведник // Дзвін з Фатіми. 2014. № 4.

5. Ільницький М. М. Літопис Червоної Калини // Енциклопедія України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2009. Т. 6. С. 242 – 243.

6. Коструба Теофіль. Богун. Полковник Вінницький // Літопис Червоної Калини. 1934. Число 1. С. 5 – 7.

7. Коструба Теофіль. Станіслав Морозовицький-Морозенко // Літопис Червоної Калини. 1935. Число 7 – 8. С. 15 – 17.

8. Коструба Теофіль. Король Іван Собеський про козаків // Літопис Червоної Калини. 1935. Число 3. С. 17 – 18.

9. Коструба Теофіль. Початки української козаччини // Літопис Червоної Калини. 1937. Число 2. С. 12 – 14.

10. Коструба Теофіль. Князь Святополк «Окаянний» // Літопис Червоної Калини. 1936. Число 7 – 8. С. 19 – 22.

11. Коструба Теофіль. Де похоронено кн. Романа Мстиславича // Літопис Червоної Калини. 1938. Число 1. С. 11 – 12.

12. Коструба Теофіль. Козацьке самостійництво в кінці XVI ст. // Літопис Червоної Калини. 1932. Число 3. С. 22 – 24.

13. Коструба Теофіль. Петро Конашевич-Сагайдачний // Літопис Червоної Калини. 1932. Число 6. С. 26 – 31.

*Тетяна МЕЛЬНИЧУК,
Анна БЛИК*

ЗАСТОСУВАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСУ «НА УРОК» ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТЕМАТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА ТЕМУ «СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА: XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII СТ.» У 8 КЛАСІ

***Анотація:** У даній статті продемонстровано приклад застосування онлайн-сервісу «На урок» при проведенні тематичного оцінювання з історії України на тему «Становлення козацтва: XVI – перша половина XVII ст.» у 8 класі.*

Нові інформаційні технології дають можливість підвищити ефективність уроку історії, створити такі умови, за яких усі учні залучаються до активної творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, навчаються співпрацювати, критично мислити, аналізувати, висловлювати й відстоювати власні думку та ідеї.

***Ключові слова:** онлайн-сервіс, онлайн-інструменти, онлайн-технології, «На урок», козацтво.*